

Valy Ceia

## Semantismul verbelor de percepție în limba latină. Studiu de caz: *sentio, -ire, sensi, sensum*

**Semantics of the perception verbs in Latin. Case study:**  
*sentio, -ire, sensi, sensum*

**Abstract:** *The semantic career of verbs of perception always leads to Latin and to the meaning of „realize, observe, understand; think, judge, know”, the cognitive component holding a privileged place in their semantics. The paper aims the becoming of the Latin verb that designates the action of encompassing reality with the help of senses, sentiō, -īre, sēnsī, -sum. Gradually established, the semantic architecture of the lexema underlying this research privileges every time the feelings, thus giving it a certain personal dose and a comprehensive character. Moreover, stimulated by the creative tension, in the mix, the tangible reality is interlaced with a very high and abstract reality, thus being able to acquire meaning meant to stir up consciousness.*

**Cuvinte-cheie:** *semantică latină, sentire, verbe de percepție, niveluri semantice, expresivitate.*

**Keywords:** *latin semantics, sentire, perception verbs, semantic levels, expressivity*

E un fapt cunoscut azi: limbajul abstract s-a clădit, etapă cu etapă, pe cel concret. Însă traseul semantic al cuvintelor ne prilejuiește, mai mult decât o privire diacronică strict lingvistică, o incursiune în istoria mentalităților, primenirea semantică a lexemelor certificând transformările ce au loc în planul social, cultural. Pe de altă parte, forța cuvintelor rezidă în capacitatea lor de a dobândi, impulsionate de tensiunea creatorului, semnificații contextuale inedite. Scriitorii le cunosc în cel mai înalt grad această putere latentă: sub chipuri discrete, cuvintele izbutesc să răscolească brusc conștiințele noastre.

Explorând dinamica acestui proces de evoluție semantică grație unui verb al limbii latine, ni se relevă deopotrivă caducitatea unor judecăți de valoare privind mentalul

colectiv roman. Încă se vorbește, cu obstinație pe alocuri, despre simplificarea extremă a vieții spirituale romane, însoțită de un acut sentiment al materialității. Pentru oricine pătrunde însă în universul culturii romane, inconsistența acestui punct de vedere este totuși evidentă. Mai mult, articularea unei percepții absolutizante, îndeosebi când se are în vedere civilizația și cultura unui spațiu, și-a dovedit de multă vreme șubrezenia. Depășind, așadar, acest plan, voi urmări succint devenirea verbului care desemnează acțiunea de a cuprinde realitatea cu ajutorul simțurilor, *sentiō, -īre, sēnsī, -sum*, capabil el însuși să redea un tipar lexical consacrat, constituindu-și în mod paradigmatic istoria. Cariera semantică a verbelor de percepție duce întotdeauna și spre înțelesul de „a-și da seama,



a observa, a înțelege; a gândi, a judeca, a ști”. Componenta cognitivă deține în structura semantică a acestor verbe un loc substanțial; o confirmă, e. g., în franceză, verbul *savoir*, ce, descendent al latinescului *sapiō, -ere* „a gusta”, semnifică „a ști” – ca să mă limitez la un singur exemplu. Iată-l, sub forma privativă adjectivală, în epifonemul la una dintre elegiile catulliene: „O saeculum insapiens et infacetum!”<sup>1</sup>.

Lucrurile stau în chip similar cu verbul supus analizei mele, de conjugarea a IV-a, *sentiō, -īre, sēnsī, -sum*, având înțelesul primar de „a simți, a percepe”. Evoluția lui semantică ne poartă de la ideea de percepere a realității cu ajutorul simțurilor către „a gândi, a judeca, a socoti, a crede” și apoi, fapt surprinzător în primă instanță, la „a vota”: *quae vult Hortensius, omnia dicat et sentiat*<sup>2</sup> „să spună și să voteze tot ce vrea Hortensius”. Reflectând asupra înseși acestei accepții, o asemenea devenire semantică nu mai e atât de contrariantă, votul fiind modalitatea de exprimare (publică) a părerii. Mai mult, componenta rezultativă în semantismul unui verb constituie un fenomen larg pentru lexicul limbii latine. Astfel, de pildă, *quaerō, -ere, -sīvī, -ītum* evoluează dinamic de la „a căuta” spre „a întreba” și, în cele din urmă, la „a găsi”; *adveniō, -īre, -vēnī, -ventum* semnifică inițial „a veni către, a se îndrepta spre”, apoi, dezvoltat din componenta finală a acestei valențe, „a sosi”. Fără să operez o clasificare, din acest punct de vedere, a vocabularului, trebuie spus răspicat că o inventariere a semantismului verbului *sentire* apare anevoioasă, cu atât mai mult cu cât acesta reflectă principial oricare dintre simțuri. Totuși, marile dicționare latinești din varii perimetre culturale înregistrează o paletă largă a înțelesurilor verbului, prin surprinderea sa în cât mai multe posturi și vecinătăți lexicale. Contextualizarea sa determină, în consecință, glosarea extrem de diversă. O imagine

1. \* Lucrarea actualizează și dezvoltă un subiect abordat prima dată în *Rigoare și libertate semantică. Niveluri de semnificație ale verbului latinesc sentire*, articol apărut în „Analele Brăilei” (Seria Istorie, cultură, civilizație), serie nouă, an XIII (2013), nr. 13, p. 311–320, ISSN 1223-9682.

Catullus, *Carmina*, XLIII, 8: „Vai, ce veac fără de spirit și lipsit de-nțelepciune!”

2. Cicero, *In Verrem*, II, 2, 76.

asupra acestei munci, chiar dacă pe alt tărâm lingvistic, ne-o facilitează Luc Benoist, care în *Semne, simboluri și mituri* include – QED! –, ca *Anexa 1, 300 de verbe franceze clasificate după organul de simț implicat, direcția actului și semnificația lui simbolică*<sup>3</sup>.

Nu o astfel de privire ne îndreptăm așadar asupra verbului supus cercetării, ci, precum anticipam, doar o cuprindere a dimensiunilor de complexitate, uneori contradictorie, pe care le incumbă termenul, fiindcă latina, limbă a rigorii extreme, își reflectă și aici aspectele ce o definesc și o individualizează. Cu cât o limbă este mai riguroasă, mai concisă, cu atât modalitățile de exprimare a unei idei, aceeași, sunt mai numeroase. Un atare paradox, ce se găsește la fundamentul limbii latine, aduce, alături de calitățile enumerate, alte beneficii, stilistice, latinei; nevoia de precizie extremă sporește și plasticitatea textului, nu doar limpitudinea sa. Dacă *sentio* este capabil a reflecta orice acțiune a sensibilității noastre, atunci, cu siguranță, el devine și extrem de vag. Prin urmare, nu surprinde nicidecum faptul că la o inventariere, fie și superficială, ocurențele verbului în literatura latină sunt destul de restrânse. Poeții alexandrini – Propertiu, Catul, Ovidiu, Vergiliu – îl folosesc relativ rar, tocmai fiindcă el e secătuit îndeobște de amprenta expresivă. Pe de altă parte, fără îndoială că uriașa sa deschidere îl și cheamă înspre teritoriul literaturii, neîncorsetând definitiv viziunea artistică.

Dacă unii poeți manifestă reticență în utilizarea verbului, în schimb, ne întâmpină abundent, dar foarte firesc, în poemul sociogonic lucretian, *De rerum natura*. Aici ni se înlesnește o înțelegere foarte aplicată a semantismului verbului, veritabilă definiție de dicționar a lexemului, decelându-i-se și limitele ideatico-semantice. Redau amplul pasaj:

*Deinde ex sensilibus qui sensile posse creari  
constituunt, porro ex aliis sentire sueti, [...]  
mollia cum faciunt. Nam sensus iungitur omnis  
visceribus nervis venis, quae cumque videmus  
mollia mortali consistere corpore creta.  
Sed tamen esto iam posse haec aeterna manere:  
nempe tamen debent aut sensum partis habere,  
aut simili totis animalibus esse putari.  
At nequeant per se partes sentire necesse est;  
namque alio sensus membrorum respicit omnis,  
nec manus a nobis potis est secreta, neque ulla  
corporis omnino sensum pars tota tenere.  
Linquitur ut totis animantibus adsimulentur.  
Sic itidem quae sentimus sentire necessest,  
vitali ut possint consentire undique sensu.*<sup>4</sup>

3. Luc Benoist, *Semne, simboluri și mituri*. Traducere de Smaranda Bădiliță, Humanitas, 1995, p. 137–141.

4. Lucretius, *De rerum natura*, II, 902–916: „Cei care cred, apoi, că tot ce simte/ Se naște tot din fire simțitoare./ Și că aceasta încă-și ia simțirea/ Din germeni care au și ei simțire./ Spun că atomii sunt supuși pieirii/ Când spun că ei sunt moi; că doar simțirea/ De obicei întreagă e legată/ De nervi, de măruntaie și de vine./ Și este-nvederat că toate-aceste/ Sunt moi și din substanță pieritoare!// Dar fie-așa! Să zicem că sunt veșnici/ Acești atomi! Ei trebuie, firește./ Să aibă-ntr-înșii sau simțirea numai/ A unei părți din tine sau simțirea/ Pe care-o are corpul-treg. Dar părțile/ Nu pot simți nimic prin ele înseși./ Simțirea unui membru e

La un prim nivel, *sentire* desemnează orice tip de percepție, *perpetuo quoniam sentimus*<sup>5</sup> „fiindcă fără încetare simțim”. Cicero constată și el: *omne animal sensus habet; sentit igitur et calida et frigida et dulcia et amara*<sup>6</sup>. În felul acesta, regăsim verbul în felurite asocieri și contexte. Omul simte: *duritiem saxi*<sup>7</sup> „duritatea stâncii”, *suavitatem cibi*<sup>8</sup> „gustul mâncării”, *calorem et frigus*<sup>9</sup> „căldura și frigul”, *varios rerum colores*<sup>10</sup> „feluritele culori ale lucrurilor”, *varios rerum odores*<sup>11</sup> „variatele mirese ale lucrurilor”, *pharetram fuga sonantem*<sup>12</sup> „sunând în goana-i tolba cu săgeți”. Simple instrumente, organele de simț nu ne facilitează singure cunoașterea aceluși aspect al realității: *haud igitur aures per se possunt sentire*<sup>13</sup> „așadar, urechile nu pot auzi prin ele înseși”, nici nu sunt, deci, răspunzătoare de percepția noastră deformată asupra realității:

*Cetera de genere hoc mirande multa videmus,  
quae violare fidem quasi sensibus omnia quaerunt,  
ne quiquam, quoniam pars horum maxima fallit  
propter opinatus animi quod addimus ipsi,  
pro visis ut sint quae non sunt sensibus visa;  
nam nihil aegrius est quam res discernere apertas  
ab dubiis, animus quas ab se protinus addit.*<sup>14</sup>

Luând chipul ironiei săgetătoare, găsim ideea într-un text cu paternitate controversată: „și mala sua ideo non sentit, quia non videt, et hoc boni caecitas habet, eruat aliquis oculos meos”<sup>15</sup>. Element menit să indice perspectiva personală asupra lucrurilor, apanajul subiectivității depline, *sentio* e deschizător de pasaje cu o puternică amprentă personală, oricare ar fi natura textului.<sup>16</sup>

De la acest nivel, al percepției căreia îi dăm formă rațională, se ajunge la sensul de „a înțelege”. Într-o cunoscută operă a latinității, descoperim și semantismul pe care îl va îmbrățișa, în cele mai multe dintre ocurențe, *sentire*: „Patere tua consilia non sentis?

---

legată/ De-a celorlalte: mâna, despărțită/ De corp, și orice altă parte-a corpului./ Nimic nu poate să mai simtă singură./ Rămâne, deci, ca ei să fie-asemeni/ Ființei noastre-ntregi: atunci, ei trebuie/ Să simtă ce simțim și noi, ca astfel/ Să fie, toți, părtași vieții noastre.” (Lucrețiu 1965, p. 121–122).

5. Idem, *ibidem*, IV, 228.

6. Cicero, *De natura deorum*, III, 13, 32: „orice viețuitoare are simț; simte, așadar, și cele calde și cele reci și cele dulci și cele amare”.

7. Idem, *ibidem*, III, 381; Lucretius, *op. cit.*, IV, 268.

8. Cicero, *In Marcum Antonium (Philippicae orationes)*, II, 45, 115.

9. Lucretius, *op. cit.*, I, 496.

10. Idem, *ibidem*, IV, 492.

11. Idem, *ibidem*, I, 298.

12. Vergilius, *Aeneis*, IX, 660.

13. Lucretius, *op. cit.*, III, 633.

14. Idem, *ibidem*, IV, 463–466: „Și toate vor să zdruncine încrederea/ În simțurile noastre, dar zadarnic!/ Căci cea mai mare parte ne înșală/ Din vina judecății noastre însăși:/ Adese crezi că ochii văd și ceea/ Ce ei nu văd! Nimic mai greu pe lume./ Decât s-alegem cele-nvederate/ De cele îndoielnice, pe care/ Le punem de la noi!” (traducere din limba latină: T. Naum, ed. cit., p. 215).

15. Quintilianus (?), *Declamationes maiores*, VI, 8: „dacă nu-și pricepe răul de aceea fiindcă nu vede, și orbirea are acest lucru bun, atunci să-mi scoată cineva ochii”.

16. Vezi Cicero, *Epistulae ad Atticum*, VII, 6, 2; VII, 1, 3; *Epistulae ad Familiares*, V, 2, 9; Seneca, *Epistulae ad Lucilium*, 75, 3; Quintilianus, *ibidem*, II, 1; II, 23; IV, 6; VI, 10; VII, 1 etc.

constrictam iam horum omnium scientia teneri coniurationem tuam non vides?”<sup>17</sup>, se aude în For glasul noului consul, Cicero, revoltat de uneltirile lui Catilina. Nu voi insista cu alte exemple, acest înțeles prevalând de departe asupra celorlalte ocurențe semantice ale verbului.

Fiindcă marea literatură cuprinde, ca într-un alef, aspectele atât de multiple și de variate, contradictorii chiar, ale realității, mă îndrept acum către un text de răscruce al lumilor noastre, *Confesiunile* augustiniene. Într-un fragment care poartă amprenta răvășitoare a poematului, de o densitate și adâncime abisale, contrabalansate de un vocabular care, la rândul-i, transcende cu forță zona concretului și se stabilește decisiv în sfera altitudinilor conceptuale, avem sudată legătura dintre percepție, ca mijlocul cel mai simplu și comun de cunoaștere, și înțelegere:

*Sero te amavi, pulchritudo, tam antiqua et tam nova, sero te amavi!  
Et ecce intus eras et ego foris et ibi te quaerebam et in ista formosa,  
quae fecisti, deformis irrueram. Mecum eras, et tecum non eram. Ea me  
tenebant longe a te, quae si in te non essent, non essent. Vocasti et clamasti  
et rupisti surditatem meam, coruscasti, splenduidisti et fugasti caecitatem  
meam, flagrasti, et duxi spiritum et anhelu tibi, gustavi et esurio et sitio,  
tetigisti me, et exarsi in pacem tuam.*<sup>18</sup>

Niciunde în pasaj *sentire* și totuși, pretutindeni. Când e vorba de cunoașterea dumnezeirii, simțurile sunt doar una dintre trepte. Această percepere antinomică a substanței divine este reflectată și în reprezentarea lui Dumnezeu de către Tertullian:

*Invisibilis est, etsi videatur; incomprehensibilis, etsi per gratiam  
repraesentetur; inaestimabilis, etsi humanitatis sensibus aestimetur. Ideo  
verus et tantus est. Ceterum quod videri communiter, quod comprehendere,  
quod aestimari potest, minus est et oculis quibus occupatur, et manibus  
quibus contaminatur, et sensibus quibus invenitur. Quod vero immensum  
est, soli sibi notum est.*<sup>19</sup>

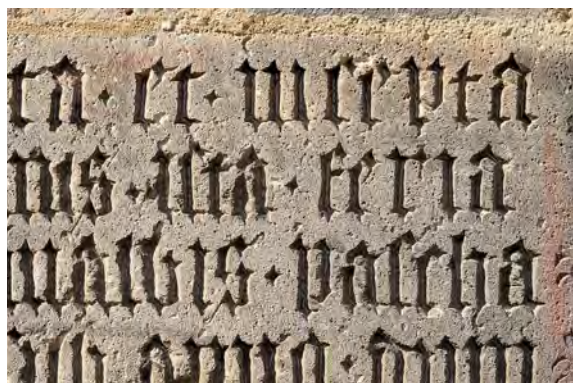
17. Cicero, *In L. Catilinam*, I, I, 1: „Nu pricepi că planurile tale sunt date în vileag? Nu vezi că îți este zădărnicită conspirația câtă vreme toți știi de ea?”

18. Aurelius Augustinus, *Confessiones*, X, XXVII, 38: „Târziu te-am iubit, Frumusețe, atât de veche și totuși atât de nouă, târziu te-am iubit! Căci iată, tu te aflai în lăuntru meu, iar eu în afara mea. Acolo, în afara mea, te căutam pe tine, și în urâtenia mea mă năpusteam asupra lucrurilor frumoase pe care le-ai creat. Tu erai cu mine, dar eu nu eram cu tine! Și mă țineau departe de tine tocmai acele lucruri frumoase care nu ar fi existat dacă nu ar fi existat în tine. M-ai chemat, m-ai strigat și ai sfâșiat cu țipătul tău surzenia mea! Ai fulgerat, ai străluminat și ai izgonit orbirea mea! Ai răspândit mireasma ta, și-am respirat suflarea, iar acum suspin după tine, și-am simțit gustul, iar acum mi-e sete și mi-e foame de tine! M-ai atins și ai aprins în mine dorința după pacea ta!” (Sf. Augustin 2006, p. 228).

19. Tertullianus, *Apologeticum*, XVII, 57. În traducere: „Este invizibil, deși se vede, nu se poate pipăi, deși e prezent prin bunătatea sa, este de neînțeles, deși se poate concepe prin simțurile omenești, de aceea este atât de adevărat și atât de mare. Celelalte lucruri, care se pot vedea, pipăi, prețui, sunt mai mici și decât ochii cu care sunt văzute și decât mâinile cu care sunt atinse și decât simțurile cu care sunt descoperite; dar ceea ce este imens este cunoscut numai sieși.” (*Părinți și scriitori bisericești*. 3. *Apologeți de limbă latină*. Traducere de Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și David Popescu. Introducere, note și indici de Nicolae Chițescu, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe



Trasând reperele constitutive ale limbii latine creștine, Albert Blaise observă cu temeinicie că aceasta nu cunoaște modificări esențiale în plan gramatical, altele decât cele suferite în timp de către orice limbă. Ceea ce conferă totuși o altă înfățișare latinei creștine, atrage luarea-aminte cercetătorul francez<sup>20</sup>, e, deopotrivă cu elanul intemperant către dumnezeire, suflul puternic al sensibilității față de ceilalți, al afecțiunii și carității. Laolaltă, acestea condiționează și, totodată, asigură traiectul ascensional al omului. Favorizarea



valențelor afective pe care le incumbă toate sferele gramaticii reprezintă caracteristica novatoare fundamentală, iar reconfigurarea semantică, soluția predilectă la nivelul vocabularului. Acest proces de resemantizare e apt a evidenția tușele novatoare ale gândirii creștine și de a așeza niveluri semantice de intensitate și pentru *sentire*. Într-un crescendo plin de patos la început de eon creștin, reflectând asupra rosturilor omului în lume, Minucius Felix înfățișează

frumusețile zămislite de Dumnezeu pe pământ, lamura lor fiind omul însuși:

*[...]a feris beluis hoc differamus, quod illa prona in terramque vergentia nihil nata sint prospicere nisi pabulum, nos, quibus vultus erectus, quibus suspectus in caelum datus est, sermo et ratio, per quae deum adgnosimus, sentimus, imitamur, ignorare nec fas nec licet ingerentem sese oculis et sensibus nostris caelestem claritatem [...].<sup>21</sup>*

Ardoarea martorilor revoluției instituite în conștiințe și reflectate prin și dincolo de limbă, mereu insuficientă, vibrează subiacent. Însuflețit, revigorat el însuși de această căldură, limbajul – în calitatea sa de instrument – își adună forțele spre a ne-o transmite.

Sunt uriașe resursele unui cuvânt de a-și lărgi pletora semantică, o demonstrează lexemele vocabularului fundamental, dar acest fenomen, lingvistic, ne învederează, în ultimă instanță, inepuizabila capacitate umană de a dezvălui dimensiunea infinită a realității. În universul unui cuvânt ajung să se întrețasă semnificații ce reunesc realul tangibil cu realitatea foarte înaltă și abstractă. Învăluind și înălțându-ne existența, poezia are forța de a transforma cuvinte de obște în surse revelatorii pentru noi. Horațiu: *sterilisve*

Române, București, 1981, p. 64). Aceeași idee și la, între alții, Apuleius (*De Platone et eius dogmate*, I, V).  
20. Vezi Albert Blaise, *Manual de latină creștină*. Traducere de George Bogdan Țăra, Timișoara, Editura Amarcord, 2000, *passim*.

21. Minucius Felix, *Octavius*, XVII, 2: „prin aceasta ne deosebim noi de fiarele sălbatice, fiindcă acelea, care, fiind aplecate înainte și uitându-se în pământ, s-au născut să nu vadă decât mâncarea; noi însă avem fața ridicată în sus, cu privirea putem vedea cerul, iar cu vorbirea și judecata putem recunoaște, simți și imita pe Dumnezeu. Și nu ne este îngăduit și nici cu puțință să nu cunoaștem strălucirea cerească, strălucire care ne pătrunde privirile și simțurile” (*Părinți și scriitori bisericești*. 3. *Apologeți de limbă latină*, ed. cit., p. 367).

*diu palus aptaque remis/ vicinas urbes alit et grave sentit aratrum*<sup>22</sup>. Alăturarea unui verb de percepție și a unui obiect de fier într-un atare context reconfigurează propria noastră percepție despre realitate, câtă vreme cel care poartă sentimentul este ogorul (*ager*), odinioară simplă mlaștină nefertilă. Înălțimea unică a poeziei, originalitatea ei rezidă, precum dintotdeauna marea literatură ne arată, nu din formulări mustind de retorism, ci din asocieri lexicale surprinzătoare, a căror alianță răscolește conștiințe, iscând noi viziuni asupra lumii. Marea poezie a umanității se întemeiază pe acest fundament lingvistico-ideatic. E una dintre rațiunile care l-au determinat pe Varro, enciclopedistul latin, să exclame simplu: *Difficilia sunt explicatu poetarum vocabula*.<sup>23</sup> „Sunt greu de explicat cuvintele poezilor.” Într-adevăr, edificată în mare măsură din lexemele vocabularului fundamental, poezia dă zbor nebănuit ființei, oferind imaginea pregnantă a unei realități ce se construiește dihotomic, dar foarte unitar, din înlănțuirea realului de imaginal, într-o coeziune indelebilă. Un drum semantic ce se conturează foarte liniar la început, irumpe la un moment dat, astfel încât asociații dintre cele mai surprinzătoare vin să răscolească imaginația noastră amorțită. Emblematica expresie caragialiană „Simt enorm și văd monstruos” e potrivită a surprinde imaginea complexă a creatorului, proiectând sfera cea mai largă a cunoașterii.

Fără să se abandoneze decisiv una în favoarea celeilalte, cele două semnificații majore – „a percepe cu ajutorul simțurilor realitatea” și „a înțelege” – se cheamă una pe cealaltă; *sensus velut in arce compositi*<sup>24</sup> „simțurile, precum străjerii într-o cetate”, *quibus nixatur vita salusque*<sup>25</sup> „pe care ni se sprijină integritatea vieții” incumbă lui *sentire*, pe rând, valențele de „a simți, a percepe”, „a discerne cu ajutorul simțurilor”; „a observa, a crede, a fi de părere”; „a judeca”; „a vota”. Constituită treptat, arhitectura semantică a lexemului supus cercetării de față privilegiază de fiecare dată sentimentele, ce însoțesc în tonalități variate toate sensurile pe care cuvântul le dezvoltă, conferindu-i verbului o certă doză personală și un caracter comprehensiv.

## Bibliografie:

### Surse literare:

Sf. Augustin 2006

Augustin, Sfântul, *Confesiuni*, ediția a II-a, revizuită, ediție bilingvă latină-română. Munteanu, Eugen (trad., ed.), Ed. Nemira & Co, București

Catulle 1922

Catulle, *Poésies*. Lafaye, Georges (trad., ed.), Société d'Éditions «Les Belles Lettres», Paris

Cicero 1887

Cicero, Marcus Tullius, *Scripta quae manserunt omnia. Orationes. II. I.* Müller, C. F. W. (ed.), B. G. Teubner, Lipsiae

22. Horatius, *Epistula ad Pisones. De arte poetica*, 65–66: „sau că mlaștina stearpă și bună de vâsle./ Astăzi hrănește orașe vecine și suferă plugul” (în *Opera omnia. 2. Satire. Epistole. Arta poetică*. Ediție critică. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici: Mihai Nichita, București, Editura Univers, 1980, p. 313).

23. M. Terentius Varro, *De lingua Latina*, VII, 1.

24. Idem, *ibidem*, XVII, 11.

25. Lucretius, *op. cit.*, IV, 506; în traducerea lui T. Naum, „Temeiul vieții și-al salvării tale” (ed. cit., p. 218).

Cicero 1907

Cicero, Marcus Tullius, *In L. Catilinam orationes quatuor*. Quinzième édition. Levaillant, Maurice (trad., ed.), Librairie Hachette, Paris

Cicero 1967

Cicero, Marcus Tullius, *Correspondance. 4 tomes*. Constans, L.-A. (trad., ed.), Les Belles Lettres, Paris

Cicero 1973

Cicero, Marcus Tullius, *Discours. Tomes 19–20. Philippiques*, Boulanger, André, Wulleumier, Pierre (trad., ed.), Les Belles Lettres, Paris

Horatius 1980

Horatius, Quintus Flaccus, *Opera omnia. 2. Satire. Epistole. Arta poetică*. Ediție critică. Nichita, Mihai (trad., ed.), Ed. Univers, București

Lucretius 1950

Lucretius, Titus Carus, *De rerum natura: libri sex*. 3 vol. Bailey, Cyril (trad., ed.), Clarendon Press, Oxford

Lucrețiu 1965

Lucrețiu, *Poemul naturii*. Naum. T. (trad.), Vianu, T. (pref.), Brătescu, G., Naum, T., Toth, E. (note), Ed. Științifică, București

Minucius Felix 1974

Minucius Felix, Marcus, *Octavius*. Beaujeu, Jean (trad., ed.), Les Belles Lettres, Paris

Seneca [s. a.].

Seneca, Lucilius Annaeus, *Lettres à Lucilius*. Noblot, Henri (trad.), Préchac, François (ed.), Les Belles Lettres, Paris

Tertullianus 1911

Tertullianus, Q. Septimius Florens, *Apologeticum*. Ediția a doua. Dianu, I. N. Text (ed.), Tipografia Curții Regale, București

Vergilius 1929

Vergilius, *Oeuvres de Virgile*. Texte latin. Lejay, Paul (ed.), Librairie Hachette, Paris

## Dicționare:

Blaise 1975

Blaise, Albert, *Dictionnaire latin-français des auteurs du Moyen-Age*, Turnhout, Brepols

Ernout 1932

Ernout, A., Meillet, A., *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Librairie C. Klincksieck, Paris

Guțu 1983

Guțu, G., *Dicționar latin-român*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București

Maltby 1991

Maltby, Robert, *A Lexicon of Ancient Latin Etymologies*, Francis Cairns Publications, Leeds

## Webografie:

Quintilianus 1

<http://www.thelatinlibrary.com/quintilian.html>, 16.01.2018

Lewis 1

<https://archive.org/details/LewisAndShortANewLatinDictionary>, 16.01.2018

Lewis 2

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059>, 16.01.2018